

نگاهی به عناوین پایان‌نامه‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی خارجی بین سالهای ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹

اثر: دکتر اسدالله آزاد

و یزدان منصوریان*

(ص ۸۵ تا ۱۰۱)

چکیده:

تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌های هر رشته در یک دوره زمانی مشخص، تصویری از فعالیتهای پژوهشی در حوزه مورد بررسی را ترسیم می‌کند. در این مقاله، برگزیده‌ای از پایان‌نامه‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاههای خارج از کشور (۱۷۷ عنوان)، طی پنج سال گذشته (۱۹۹۴-۱۹۹۹) مورد بررسی موضوعی قرار گرفت. نتایج این تحلیل موضوعی حوزه‌های علمی مورد علاقه پژوهشگران را در این سالها نشان می‌دهد. بیشترین گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های مورد بررسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات و موضوعهای وابسته به آن اختصاص دارد. علاوه بر این علوم رایانه‌ای بیشترین تأثیر را در موضوع پایان‌نامه‌های این سالها داشته است. در میان انواع کتابخانه‌ها، بیشتر پژوهشها به نوعی به کتابخانه‌های دانشگاهی مربوط می‌شود. در پایان تعدادی از نمونه‌های بررسی شده، به عنوان پیشنهاد موضوع پژوهشهای مشابه در کشور ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، تحلیل موضوعی.

***

* اعضای هیأت علمی گروه کتابداری دانشگاه فردوسی مشهد

کتابداری / دفتر ۳۷، ۱۳۸۰

مقدمه:

پایان نامه یا رساله معمولاً نخستین کار پژوهشی جدی دانشجویان در مقاطع مختلف تحصیلات تکمیلی به شمار می آید. انجام طرح تحقیق پایان نامه و ارائه نتایج آن، یکی از نیازهای اخذ مدارک تحصیلی دانشجویان دوره های کارشناسی ارشد و دکتری است. پژوهشهایی که تاکنون در قالب پایان نامه انجام شده، نقش بسزایی در پیشرفت علوم و پیشبرد سایر پژوهشها داشته است.

پایان نامه ها را در رشته های گوناگون می توان از دیدگاههای مختلف بررسی کرد. مثلاً میزان بهره گیری از پایان نامه ها در تهیه مقاله های علمی، میزان استفاده از مقاله های پژوهشی در نگارش پایان نامه ها و یا میزان تأثیر پایان نامه ها در ارتقاء یک رشته خاص و همچنین نقش کاربردی آنها در تحقیقات خارج از دانشگاهها، همه از جمله این موارد است.

از سویی دیگر می توان پایان نامه ها را در یک رشته مورد تجزیه و تحلیل موضوعی قرار داد. این قبیل بررسیها تصویری از گرایشهای تحقیقاتی در رشته مورد نظر را ترسیم می کند.

مسئله در هر زمان بسته به شرایط مختلف، گرایشهای پژوهشی عمده در هر رشته متفاوت است. به بیان دیگر در یک دوره زمانی خاص، بعضی از موضوعات بیشتر مورد توجه و اقبال پژوهشگران واقع شده و به نوعی بحث روز آن رشته محسوب می شود و در جهت مقابل، مباحثی نیز به هر دلیل مورد بی مهری قرار می گیرد.

در این مقاله، سعی شده با نگاهی دقیقتر به چکیده پایان نامه های دکترای کتابداری و اطلاع رسانی نوشته شده در خارج از ایران بین سالهای ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹، اطلاعاتی درباره موارد زیر به دست دهد:

۱. تحلیل آماری موضوعات مورد بررسی در پایان نامه های کتابداری و

اطلاع رسانی این دوره پنج ساله و ترسیم توزیع موضوعی آنها

۲. تعیین گرایشهای عمده پژوهشی مربوط به پایان‌نامه‌ها در این دوره
  ۳. بررسی توزیع موضوع پایان‌نامه‌های اختصاص یافته به انواع کتابخانه‌ها
  ۴. سنجش آماری میزان تأثیر و کاربرد مفاهیم و موضوعات سایر رشته‌ها در پژوهشهای کتابداری و اطلاع‌رسانی، این دوره پنج ساله
- علاوه بر این در پایان این مقاله ترجمه تعدادی از عناوین برگزیده که به نظر می‌رسد در پایان‌نامه‌های داخلی کمتر مورد توجه قرار گرفته است، به عنوان نمونه ذکر خواهد شد.

از آنجاکه همه ساله مقدار زیادی امکانات مالی دولت و بخش قابل توجهی از نیرو و وقت اعضای هیأت علمی دانشگاهها برای هدایت و راهنمایی دانشجویان بکار گرفته می‌شود (دیانی، ۱۳۷۸). لازم است پژوهشهایی که در قالب پایان‌نامه انجام می‌شود از حداکثر کارایی برخوردار باشد. اولین شرط دست یافتن به این هدف انتخاب موضوعهای مناسب برای پایان‌نامه‌هاست، که بدین جهت در پایان این مقاله علاوه بر ترسیم تصویری اجمالی از موضوع فعالیتهای پژوهشی کتابداری و اطلاع‌رسانی طی پنج سال گذشته، سعی شده است بر این اساس موضوعهایی برای پژوهشهای آینده پیشنهاد شود.

اهمیت و ارزش علمی پایان‌نامه‌ها

در میان مواد و منابع کتابخانه‌ای، پایان‌نامه‌ها همواره در زمره مدارک ارزشمند پژوهشی محسوب می‌شود. پایان‌نامه یا رساله که اغلب به صورت مترادف به کار برده می‌شود، مقاله یا شرح و نتیجه پژوهشی است که توسط داوطلب دریافت درجه دانشگاهی، به عنوان یکی از شرایط احراز درجه مزبور ارائه می‌گردد (سلطانی، ۱۳۷۲).

پایان‌نامه‌ها اغلب نخستین کار پژوهش رسمی دانشجویان در مقاطع مختلف تحصیلی به حساب می‌آید. گرچه گاهی از نظر تعدادی از دانشجویان، نگارش پایان‌نامه تنها تکلیفی اجباری برگردن آنهاست که درصدد رفع آن هستند، اما در

مقابل بسیاری از پایان‌نامه‌ها به پژوهشهای ارزشمندی تبدیل شده و نتایج درخشانی را به دنبال دارد. دلایل متعددی را می‌توان برای اثبات ارزشمندی پایان‌نامه‌ها از نظر بار علمی و پژوهشی برشمرد.

ویژگیهایی که اعتبار اطلاعاتی و پژوهشی پایان‌نامه‌ها را تضمین می‌کند، نه به دلیل «مقدماتی» بودن آنها، بلکه به سبب دیگر ویژگیهایی است که در کمتر منبع اطلاعاتی می‌توان سراغ گرفت. این ویژگیها را از دو نظر می‌توان مورد توجه قرار داد: یکی ماهیت مسئله مورد تحقیق و دیگری مآخذ مورد استفاده (خری، ۱۳۶۹).

معمولاً موضوع پایان‌نامه‌ها کاملاً محدود و مهار شده است، به این دلیل اغلب پژوهشهایی که در قالب پایان‌نامه انجام می‌گیرد از عمق بیشتری نسبت به موارد مشابه برخوردار می‌باشد. از طرفی اغلب سعی می‌شود موضوعهای جدید و غیر تکراری و بکر به عنوان پایان‌نامه انتخاب شود. به همین دلایل در نگارش پایان‌نامه‌ها از منابعی استفاده می‌شود که قبلاً چندان مورد توجه قرار نگرفته است و تنها به سبب ویژگیهای خاصی که در ارتباط با موضوع مورد نظر داشته، دانشجو به استفاده از آنها ترغیب شده است.

بنابراین پایان‌نامه‌ها، نخست به عنوان مدارک مفید پژوهشی (به اعتبار متن تحقیق) و دیگر به مثابه نوعی کتابشناسی تخصصی (به اعتبار فهرست مآخذ پایانی) جزء بهترین منابع پژوهشی موجود در کتابخانه‌ها بر شمرده می‌شود (خری، عباس ۱۳۶۹).

در نگارش پایان‌نامه‌ها، تجربه و کاردانی استادان راهنما و مشاور، همراه با تلاش و خلاقیت دانشجو، زمینه مناسبی را برای انجام پژوهشهای مدوّن و صحیح فراهم می‌کند. پایان‌نامه‌ها روحیه تحقیق و پژوهش را در فضای دانشگاهها زنده نگهداشته و در طول زمان به بالندگی و پویایی رشته‌های علمی کمک می‌کند. مجموعه پایان‌نامه‌های دانشجویان سالهای قبل هر دانشگاه، مهمترین کارنامه علمی آن دانشگاه و معیاری جهت سنجش اعتبار و موفقیت گروههای آموزشی آن تلقی می‌شود.

بررسی پایان‌نامه‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی خارجی بین سالهای ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹

نظر به اهمیت اطلاعاتی پایان‌نامه‌ها و تأثیر آنها بر روند تحولات هر رشته، به نظر می‌رسد نگاهی دقیق‌تر به موضوع پایان‌نامه‌هایی که طی سالهای قبل به انجام رسیده است، خالی از فایده نباشد. همانطور که در مقدمه آمد، هدف از این مقاله همین است، برای این منظور کاملترین و معتبرترین منبع، یعنی چکیده‌نامه پایان‌نامه‌ها که محصول شرکت معروفی است و به تازگی نام خود را تغییر داده، به عنوان منبع دسترسی به اطلاعات پایان‌نامه‌ها انتخاب شد. این منبع عظیم قبلاً به نام نمایه‌نامه جامع پایان‌نامه‌ها به شکل چاپی منتشر می‌شد که در سالهای اخیر انتشار چاپی آن متوقف شده و به صورت الکترونیکی همراه با چکیده‌ای از هر پایان‌نامه بر لوحهای فشرده نوری و نیز به شکل پیوسته منتشر می‌گردد. برای دسترسی پیوسته به این منبع از نشانی اینترنتی آن استفاده شد.

جستجو در عناوین مربوط به سال جاری (۱۹۹۹) و دریافت چکیده همراه با ۲۵ صفحه اول هر پایان‌نامه رایگان می‌باشد، اما برای جستجو و بازیابی اطلاعات پایان‌نامه‌های سالهای قبل پرداخت حق اشتراک الزامی است.

برای نگارش این مقاله ابتدا در پایگاه ناپیوسته مربوط به سالهای ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۸ با موضوع ترکیبی کتابداری و اطلاع‌رسانی جستجو شد و مجموعاً ۱۶۳ عنوان بازیابی گردید. برای دسترسی به عناوین سال ۱۹۹۹ در نسخه پیوسته این پایگاه و از طریق نشانی آن، با دو موضوع فوق جستجویی صورت گرفت که حاصل آن ۱۴ پایان‌نامه بود که به ۱۶۳ مورد قبلی افزوده و در مجموع اطلاعات کتابشناختی و چکیده ۱۷۷ پایان‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی به دست آمد.

نکته قابل توجه در این میان کاهش چشمگیر تعداد عناوین سال ۱۹۹۹ نسبت به سالهای قبل بود، به طوری که نتیجه جستجو در سالهای ۹۴ تا ۹۶، ۱۱۴ و در این سال تنها ۱۴ عنوان را به خود اختصاص می‌داد. این در حالی است که با

موضوع اطلاع رسانی به تنهایی ۲۲۴ عنوان در همین یکسال و موضوع کتابداری به تنهایی ۴۳ مورد بازبایی شد. به بیان دیگر حاصل اشتراک ۲۲۴ پایان نامه با موضوع اطلاع رسانی و ۴۳ پایان نامه با موضوع کتابداری تنها ۱۴ عنوان بوده است. شاید دلیل این امر ایجاد شاخه های جدید در اطلاع رسانی مثل فناوری اطلاعات، ارتباطات دوربرد و موارد دیگر باشد که مباحث جدیدی را در اطلاع رسانی مطرح ساخته است.

به هر حال، ۱۷۷ پایان نامه به دست آمده به عنوان نمونه ای از پایان نامه های دکترای کتابداری و اطلاع رسانی بین سالهای ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹ برگزیده شد. در مرحله بعد یکایک این عناوین و در بعضی موارد که عنوان گویا نبود، چکیده آنها به دقت مطالعه و ترجمه گردید.

همانطور که گفته شد، بر اساس نمایه سازی این چکیده نامه به تمام این عناوین توصیفگرهای کتابداری و اطلاع رسانی و در بعضی موارد توصیفگرهای دیگری از سایر رشته ها اختصاص یافته بود. اما در هیچ کدام سطح نمایه سازی از این فراتر نرفته و به موضوعات فرعی تر کتابداری اشاره ای نشده بود. بنابراین در قدم بعد بسته به موضوع هر پایان نامه، چند توصیفگر تخصصی تر به هر کدام اضافه گردید. به بیان دیگر کاری شبیه تحلیل موضوعی و اختصاص توصیفگرها نظیر آنچه در نمایه سازی مدارک صورت می گیرد، انجام شد.

در ادامه، بر اساس توصیفگرهای داده شده نتایج به دست آمده در جدولهای شماره یک تا سه تنظیم گردید. در اینجا یک نمونه از عناوین بررسی شده و توصیفگرهای اختصاص یافته را مشاهده می کنید:

عنوان: طراحی ساختمان کتابخانه های دانشگاهی، مناسب با فناوری نوین

اطلاعات؛ مطالعه ای موردی در چهار دانشگاه کوچک

توصیفگرها: ساختمان کتابخانه ها، فناوری اطلاعات، کتابخانه های

دانشگاهی

لازم به ذکر است که هیچ کدام از این توصیف‌گرها در پایگاه چکیده‌نامه پایان‌نامه‌ها به این پایان‌نامه و موارد مشابه اختصاص نیافته و تنها به «کتابداری» و «اطلاع‌رسانی» اکتفا شده است. البته از منبع جامعی مثل این منبع که تمام رشته‌ها را در بر می‌گیرد، جز این انتظاری نیست و نمایه‌سازی تخصصی‌تر در هر رشته جداگانه انجام می‌شود. جدول شماره (۱) توزیع پایان‌نامه‌های بررسی شده را براساس موضوعهای فرعی‌تر در کتابداری و اطلاع‌رسانی نشان می‌دهد.

در تنظیم موضوعهای فرعی‌تر کتابداری و اطلاع‌رسانی از نمایه موضوعی LISA الهام گرفته شده است، در این نمایه موضوعی ۱۹ رده اصلی وجود دارد که هر کدام به زیررده‌های فرعی‌تر تقسیم می‌شود. اما از آنجا که بعضی از واژه‌های انتخاب شده برای موضوعهای اصلی چندان مأنوس و آشنا نبود واژه‌های مشابه جایگزین شد. مثلاً دوازدهمین رده این نمایه موضوعی «پیشینه‌های کتابشناختی» است و زیر مجموعه آن یعنی ۱۲/۱۱ فهرست‌نویسی و رده‌بندی است. که در این مقاله تمام مواردی که در این قسمت جای می‌گرفت همه باموضوع کلی «سازماندهی اطلاعات (فهرست‌نویسی و رده‌بندی)» آمده است. و یا دهمین رده این نظام «ارتباط اطلاعاتی» است که خدمات اطلاع‌رسانی و مرجع در دو قسمت فرعی آن (۱۰/۱۴ و ۱۰/۱۵) جای گرفته که در اینجا موارد مربوط به این قسمت باموضوع کلی خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی آمده است.

همانطور که در جدول شماره یک به خوبی مشهود می‌باشد. رساله‌های مربوط به فناوری اطلاعات و ارتباطات بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است. تمام عناوین مربوط به علوم رایانه‌ای از جمله شبکه‌های محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی، پایگاهها و بانکهای الکترونیکی، صفحه‌های فشرده نوری و جنبه‌های مختلف خودکارسازی در زمره این گروه است.

جالب است که در نتایج به دست آمده از بررسی پایان‌نامه‌های داخلی دقیقاً عکس این قضیه اتفاق افتاده و در میان تمام موضوعها، فناوری اطلاعات و ارتباطات کمترین درصد را به خود اختصاص داده است (صدیق بهزادی، ۱۳۷۹).

پایان نامه‌های مربوط به حوزه سازماندهی اطلاعات، اعم از فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی دومین گروه عمده را تشکیل می‌دهد و پس از آن جنبه‌های مختلف آموزشی در کتابخانه‌ها از جمله آموزش کاربران، فناوری آموزشی و آموزش عالی، سومین گروه اصلی به شمار می‌آید.

بنابراین نتایج بررسی این نمونه نشان می‌دهد که طی پنج سال ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹ بیشترین پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی به سه موضوع کلی، فناوری اطلاعات با تمام موضوعهای فرعی تر آن، سازماندهی اطلاعات و آموزش (آموزش کاربران، فناوری آموزش) گرایش داشته است.

مهمترین عملکردهای کتابخانه، مجموعه سازی، سازماندهی، اشاعه اطلاعات و مدیریت کتابخانه است که چهار رکن این حرفه را تشکیل می‌دهد (ابرامی، هوشنگ ۱۳۵۶). وضع مدیریت نسبتاً قابل قبول است، اما مشخص نیست به چه دلیل به مجموعه سازی توجه چندانی نشده و پایان‌نامه‌های انگشت‌شماری در این حوزه نوشته شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره (۱): توزیع و درصد فراوانی ۱۷۷* عنوان برگزیده از پایان نامه های کتابداری و اطلاع رسانی بر اساس موضوعهای فرعی ترین سالهای ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹

ردیف	کد موضوعی LISA	موضوع	تعداد	درصد
۱	۱۶	فناوری اطلاعات و ارتباطات	۵۳	۲۹/۹۴
۲	۱۲	فهرست نویسی و نمایه سازی	۲۷	۱۵/۲۵
۳	۴/۱	آموزش استفاده کنندگان و فناوری آموزش	۲۵	۱۴/۱۲
۴	۱۳	ذخیره و بازیابی اطلاعات	۲۲	۱۲/۴۳
۵	۶	مدیریت و سازمان کتابخانه	۱۹	۱۰/۷۳
۶	۴	مطالعه مراجعه کنندگان و استفاده از کتابخانه	۱۴	۷/۹۰
۷	##	نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع یابی	۱۳	۷/۳۴
۸	۱۰	خدمات مرجع و اطلاع رسانی	۱۱	۶/۲۱
۹	۱۶	رسانه ها (حق مؤلف، نشر)	۹	۵/۰۸
۱۰	۱۶/۲۱	ارتباط جمعی	۸	۴/۵
۱۱	۶/۱۳	روابط عمومی	۶	۳/۳۸
۱۲	۱۳/۲۱	چند رسانه ایها	۶	۳/۳۸
۱۳	۹/۱۱	مجموعه سازی	۵	۲/۸۲
۱۴	۹/۱	امانت	۵	۲/۸۲
۱۵	۲	حرفه کتابداری	۵	۲/۸۲
۱۶	۱۵/۱	سواد اطلاعاتی	۴	۲/۲۵
۱۷	۷	ساختمان کتابخانه	۳	۱/۶۹
۱۸	۱۹	سایر موارد	۱۵	۸/۴۷

* از آنجا که معمولاً به هر پایان نامه بیش از یک توصیفگر اختصاص یافته بود، تعداد کل بیش از ۱۷۷ است.

** در تقسیم بندی LISA نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع یابی جزء رده کلی مطالعه مراجعه کنندگان قرار

می گیرد اما در اینجا به دلیل آنکه تعداد نسبتاً قابل توجهی (۱۳ مورد) کاملاً به این موضوعها اختصاص می یافت، بخش جداگانه ای برای آن در نظر گرفته شد.

بررسی توزیع موضوع پایان‌نامه‌های اختصاص یافته به انواع کتابخانه‌ها جدول شماره (۲) تصویری از توزیع موضوع پایان‌نامه‌های اختصاص یافته به انواع کتابخانه‌ها را نشان می‌دهد. براساس آمار به دست آمده از توصیف‌گرها، کتابخانه‌های دانشگاهی بیشترین توجه را به خود معطوف داشته، به طوری که از میان ۱۷۷ پایان‌نامه، ۲۹ مورد آن به نوعی به مسائل مربوط به این کتابخانه‌ها پرداخته است. کتابخانه‌های آموزشی، تخصصی و عمومی در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند. کتابخانه‌های ملی و روستایی کمترین توجه را به خود جلب کرده و چندان اقبال و عنایتی برای انجام پژوهش در مورد آنها وجود نداشته است. درصد قابل توجهی از پژوهش‌های انجام شده (۱۲۲ عنوان) نیز به نوع خاص از کتابخانه‌ها مربوط نمی‌شد و بنابراین در این جدول قرار نگرفت.

قرابت موضوعهای کتابداری با سایر رشته‌ها

کتابداری از علوم میان‌رشته‌ای محسوب می‌شود و به همین دلیل مباحث مطرح شده در آن کم و بیش با سایر علوم ارتباط پیدا می‌کند. به بیان دیگر، تأثیر سایر رشته‌ها بر اصول، مفاهیم و پژوهش‌های کتابداری مشهود بوده و از دیدگاه‌های مختلف می‌توان ردپایی از رشته‌های دیگر را در این حرفه دنبال کرد. براین اساس، موضوع رساله‌های مورد بررسی بسته به تأثیری که از رشته‌های دیگر در موضوع آنها مشاهده می‌شد (با توجه به نوع و تعداد توصیف‌گرهایی که به هر عنوان اختصاص می‌یافت)، تقسیم‌بندی گردید که خلاصه آن در جدول شماره (۳) منعکس شده است. جالب است که تشابه و تأثیر جدول شماره (۱) بر جدول شماره (۳) به خوبی آشکار می‌باشد. از آن جا که بیشتر پایان‌نامه‌ها به نوعی در حوزه فناوری اطلاعات قرار می‌گرفت، تأثیر علوم رایانه‌ای طی این پنج سال بر پژوهش‌های انجام شده بیش از سایر رشته‌هاست. در پژوهشی دیگر که مستقلاً به این مسئله پرداخته است نتایج مشابهی به دست آمده به طوری که در آن تحقیق نیز سهم علوم رایانه‌ای و علوم

تربیتی به ترتیب اول و دوم بوده است (جمالی مهموئی، ۱۳۷۸). پس از آن پایان‌نامه‌ها بیشترین قرابت موضوعی را با مباحث و موضوعات رشته علوم تربیتی و زیرشاخه‌های آن نشان می‌دهد. رشته مدیریت در جایگاه سوم این قرابت قرار دارد و علوم ارتباطات، روانشناسی و ادبیات رشته‌های دیگری است که بیشترین تأثیر را بر پایان‌نامه‌های مورد بررسی داشته است.

جدول شماره (۲): توزیع و درصد فراوانی ۱۷۷ عنوان برگزیده از پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی براساس نوع کتابخانه‌های مورد تحقیق بین سالهای ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹

ردیف	نوع کتابخانه	تعداد	درصد
۱	کتابخانه‌های دانشگاهی	۲۹	۱۶/۳۸
۲	کتابخانه‌های آموزشگاهی	۱۳	۷/۳۴
۳	کتابخانه‌های تخصصی گاه‌علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	۶	۳/۳۸
۴	کتابخانه‌های عمومی رتال جامع علوم انسانی	۵	۲/۸۲
۵	کتابخانه‌های روستائی	۱	۰/۵۶
۶	کتابخانه‌های ملی	۱	۰/۵۶
۷	نوع خاصی از کتابخانه‌ها مد نظر نبوده است	۱۲۲	۶۸/۹۲
	جمع	۱۷۷	۱۰۰

جدول شماره (۳): تصویری از تأثیر رشته‌های مختلف بر پژوهشهای
دانشگاهی کتابداری و اطلاع‌رسانی بین سالهای ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹

ردیف	رشته مرتبط	تعداد	درصد
۱	علوم رایانه‌ای	۶۱	۳۴/۴۶
۲	علوم تربیتی	۲۴	۱۳/۵۵
۳	مدیریت	۲۰	۱۱/۲۹
۴	علوم ارتباطات و روابط عمومی	۱۵	۸/۴۷
۵	روانشناسی	۱۴	۷/۹۰
۶	ادبیات و زبان‌شناسی	۹	۵/۰۸
۷	سایر موارد	۳۴	۱۹/۲۰
	جمع	۱۷۷	۱۰۰

پیشنهاد عنوانها و موضوعهای برگزیده برای تحقیقات داخل کشور

در این قسمت، موضوع تعدادی از ۱۷۷ عنوان پایان‌نامه مورد بررسی، برای آگاهی بیشتر خوانندگان و جلب توجه به موضوعهای منتخب ذکر می‌شود. معیار انتخاب این موضوعها مقایسه هریک با موضوع پایان‌نامه‌های نوشته شده در داخل کشور است که به نظر می‌رسد پایان‌نامه‌های معدودی در مورد آنها نوشته شده است. بنابراین دانشجویانی که در آستانه انتخاب موضوع پایان‌نامه هستند می‌توانند به آنها توجه کنند.

۱. بررسی عملکرد نظام لوحهای فشرده نوری در کتابخانه‌ها و سنجش میزان استفاده کاربران.

۲. بررسی امانت بین کتابخانه‌ای و تأثیر آن بر فرایند جستجوی اطلاعات.

۳. مجله الکترونیکی: آزمون ماندگاری آن به عنوان مجرای رسمی ارتباطهای علمی.

۴. طراحی و کاربرد نمایه‌سازی خودکار رایانه‌ای واژگانی و عبارتی در

بازیابی اطلاعات.

۵. امکان‌سنجی راه‌اندازی و گسترش دوره‌های آموزش سواد اطلاعاتی برای دانشجویان.

۶. کاربرد نظام‌های متون آبرمتن در نمایه‌سازی و بازیابی اطلاعات.

۷. استفاده از روش‌های کتاب‌سنجی و توصیف‌گرهای نمایه‌سازی به عنوان رویکردهای بهبود عملکرد بازیابی اطلاعات.

۸. بررسی تفاوت‌های فردی کاربران در بهره‌گیری از نظام‌های فرارسانه‌ای کتابخانه‌ها.
۹. میانکنش کتابدار، مراجعه‌کننده و تبادل اطلاعات در بخش مرجع کتابخانه‌های دانشگاهی.

۱۰. بررسی چالش‌های فناوری و مسئولیت شغلی کتابداران.

۱۱. تأثیر به کارگیری فهرست‌های رایانه‌ای بر استفاده بهینه از فضا در کتابخانه‌ها.

۱۲. بررسی نگرش کاربران کتابخانه‌ها نسبت به فناوری نوین کتابخانه‌ای.

۱۳. استفاده از آموزش رایانه‌ای، جهت آموزش جستجو در فهرست‌های رایانه‌ای پیوسته (استفاده از *help* در *OPAC*)

۱۴. طراحی و تحلیل هم‌کنشی انسان - رایانه برای پایگاه‌های اطلاعاتی تصویری.

۱۵. جستجوی اطلاعات در نظام‌های کتابشناختی پیوسته.

۱۶. ارزیابی چگونگی نمایش اطلاعات موجود در فهرست‌های رایانه‌ای پیوسته.

۱۷. بررسی نقش کتابدار مرجع کتابخانه دانشگاهی در برنامه‌ریزی و ترویج سواد اطلاعاتی.

۱۸. تحلیل کیفی خطاهای کاربران در جستجوی فهرست‌های رایانه‌ای.

۱۹. سودمندی‌های ارتباط الکترونیکی بین متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی.

۲۰. بررسی نقش متخصص رسانه‌های آموزشی در کتابخانه‌های آموزشگاهی به عنوان مشاور آموزشی.

۲۱. بررسی ارتباط بین منابع نقد و بررسی کتاب‌های منتشر شده با میزان به امانت رفتن آن کتابها در یک کتابخانه.

۲۲. سنجش اثربخش بازیابی توصیفگرهای موضوعی و جستجوی استنادی در متون علمی.
۲۳. فرایندهای ارتباطی مدیران کتابخانه‌ها و استفاده از پست الکترونیکی در محیط کتابخانه‌ای دانشگاهی.
۲۴. ارزیابی روندها و عوامل مؤثر بر جهت‌های آینده آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی.
۲۵. پژوهش تجربی برای مقایسه کارایی انتخاب کتابخانه و اینترنت جهت یافتن اطلاعات درباره شرکتها.
۲۶. تحلیل انتقادی و فرایند تصمیم‌گیری راهبردی در مورد فناوری اطلاعات در کتابخانه‌های دانشگاهی.
۲۷. بررسی عوامل مرتبط با مهارت‌های مدیریت در مدیران کتابخانه‌ها.
۲۸. استفاده دانشجویان از اینترنت برای انجام جستجوهای مربوط به درسها: عواملی که استفاده یا عدم استفاده را مورد بررسی قرار می‌دهد.
۲۹. تأثیر مهار مستند بر میزان جامعیت و مانعیت بازیابی اطلاعات در فهرستهای رایانه‌ای پیوسته.
۳۰. تأثیر اینترنت بر فعالیتهای پژوهشی، جستجویی اطلاعات و رفتار ارتباطی متخصصان موضوعی در رشته‌های مختلف.

نتیجه

نتایج به دست آمده از تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌ها، در یک دوره زمانی مشخص و در یک رشته علمی شاخصی از روند و گرایش فعالیتهای پژوهشی در آن رشته را به تصویر می‌کشد. گرچه پایان‌نامه‌ها تنها فعالیتهای پژوهشی در رشته‌های مختلف نیست، اما درصد قابل توجهی از این فعالیتها را به خود اختصاص می‌دهد. دانشجویان و استادان راهنما و مشاور آنها، وقت و کار مایه (انرژی) زیادی را در به ثمر رساندن یک پایان‌نامه صرف می‌کنند تا به سهم خود نقشی در جهت ارتقاء

علمی رشته خویش ایفا کنند. مسلماً هیچ پژوهش بدون ارتباط با تحقیقات قبل از خود راه به جایی نمی‌برد و لازم است آنهایی که در ابتدای راه پژوهشی هستند، قبل از هر اقدام، نیم‌نگاهی به گذشته آن رشته بیندازند. این کار ضمن آنکه افق دید آنها را گسترش می‌بخشد، راه تحقیق را برای آنها سهولتر کرده و از اقدامات تکراری و موازی جلوگیری می‌کند.

بررسی موضوعی بعمل آمده در این مقاله، تصویری از مباحث جاری در کتابداری و اطلاع‌رسانی را ارائه و نمونه‌هایی را به نمایش گذارد. امید می‌رود دانشجویانی که در جستجوی موضوع پایان‌نامه خود هستند بتوانند از این بررسی بهره‌جویند.

پانویسها:

1. *Current Issues*
2. *Dissertation or Thesis*
3. *Dissertation Abstracts*
4. *UMI*
5. *Bell & Howell*
6. *Comprehensive Dissertation Index*
7. *CD-ROM*
8. *On-line*
9. [Http://wwwlib.umi.com/dissertations/search](http://wwwlib.umi.com/dissertations/search)
10. *Dissertation Abstracts (Off-Line)*
11. *Library Science and Information Science*

۱۲. جستجوی موضوع *Library Science* به تنهایی ۴۷۲ مورد و موضوع *Information Science* به تنهایی ۱۵۳۰ مورد را بازایی می‌کند. این اختلاف زیاد در تعداد عناوین بازایی شده، نشان می‌دهد که بسیاری از پایان‌نامه‌های کتابداری به دلیل گرایش بیشتر به بعضی موضوعها فقط یکی از این دو توصیفگر را به خود را به اختصاص داده است. از طرفی تعدادی از عناوین علوم رایانه‌ای نیز توصیفگر *Information Science* همراه دارد که به کتابداری و اطلاع‌رسانی مربوط نمی‌شود.

13. *Telecommunication*

Title: Planning College Library Buldings for technology: Information a Case Study of Four Small University

14. *Bibliographic Records*
15. *Information Communication*
16. *Automation*

منابع:

۱. جمالی مهموئی، حمیدرضا. روابط درون رشته‌ای و بین رشته‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی: مطالعه استنادی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.
  ۲. حری، عباس. «اهمیت اطلاعاتی پایان‌نامه‌ها». پژوهشنامه آموزشی، دوره یک شماره دو (زمستان ۱۳۶۹): ۱۱ - ۶.
  ۳. دیانی، محمدحسین. «پایان‌نامه گنج ناشناخته رها شده». کتابداری و اطلاع‌رسانی، جلد دوم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۷۸: ۱۶ - ۱.
  ۴. سلطانی، پوری؛ راستین، فروردین. اصطلاحنامه کتابداری. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۲.
  ۵. صدیق بهزادی، ماندانا. چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی؛ مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ۱۳۷۹.
  6. *Dissertation Abstracts of UMI, 1994 - 1998*
  7. *Dissertation Abstracts On- Line of UMI 1999*
- Available On- Line at: [Http://www.lib.umi.com/Dissertations/search](http://www.lib.umi.com/Dissertations/search)